

הצעה לפתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה

מרכיב 30% מן הרמה הרגילה

מועד קיץ תשפ"ג 2023

סמל שאלון: 22262

הפתרון נכתב על ידי רועי אדחוח (רכז),
ענבר קפלן ואיילת כהן.

מצוות מורי רשת החינוך אנקורי

שאלה 1

סעיף א'

שלושה שינויים שחלו בממלכה החשמונאית –

בתחום הטריטוריאלי:

- במשך שנות קיומה של ממלכת החשמונאים כבשו השליטים שטחים רבים אותם סיפחו לממלכה כדי להרחיב את גבולות הארץ ובכדי למימוש אינטרסים פוליטיים וכלכליים.

בתחום הדמוגרפי:

- בתחילה גירשו הכובשים החשמונאים את הנוכרים מהשטחים שנכבשו ובמקומם שוכנו יהודים.
- החל מיוחנן שונתה המדיניות והשליטים החשמונאים וכפו גיור בכוח על העמים הנוכרים בשטחים שכבשו (צירפו אותם לעם היהודי).

הסיבות לשינויים אלה:

- קושי כלכלי - בין היהודים ובין העמים הנוכרים ותושבי הערים ההלניסטיות בארץ ישראל, התנהלה תחרות כלכלית קשה, שגרמה לעוינות בין הצדדים. התושבים הנוכרים סייעו לצבא הסלווקי, כאשר הוא תקף את יהודה. יישוב יהודי גדול היה גם מחוץ ליהודה, והוא עמד במגע מתמיד עם האוכלוסייה הלא-יהודית בחלקיה השונים של הארץ. כבר בראשית תקופת הגזירות נעשו ניסיונות להפעילן גם באזור השומרון וגם בתחומי הערים ההלניסטיות בארץ. כן עוררו ניצחונותיו של יהודה רוח של מרד בקרב יהודי ארץ ישראל וחששות בקרב הגויים. בייחוד חששו הערים ההלניסטיות מפני מהומות בתחומיהן בשל הצלחות היהודים. איבה וחששות אלה גרמו להתנגשות מזוינות בכל חלקי הארץ. בהן התערבו גם שבטים נודדים שבשכנות, שביקשו להפיק תועלת מן האנדרלמוסיה. בעיקר בני הערים ההלניסטיות נתנו יד לצבא הסלווקי בפעולותיו נגד היהודים.

- קושי דמוגרפי – בתקופת החשמונאים הלחץ הדמוגרפי ביהודה נוצר כתוצאה מגבולותיה הצרים שלא יכלו להכיל את תושביה, עודפי האוכלוסייה של יהודה היגרו במספרים גדולים לארצות זרות, ובראש ובראשונה למצרים. כך גם היתה ההגירה למחוזות בא"י הסמוכים ליהודה והרחוקים ממנה, שבחלקם התמלאו יהודים ובחלקם ישבו בהם יהודים. אין להטיל ספק בעובדה שחל תהליך של ריבוי האוכלוסייה היהודית בא"י בכלל וביהודה בפרט. האוכלוסייה בארץ גדלה במידה ניכרת, נוצר לחץ דמוגרפי וצפיפות אוכלוסין שדרשו פתרון מידי – כיבושים והתפשטות טריטוריאלית לעמים השכנים.

שלושה מניעים של השליטים החשמונאים לאמץ את התרבות ההלניסטית, הם :

- רצון לשיתוף פעולה פוליטי-דיפלומטי עם האימפריה הרומית שהלכה והתעצמה באזור כדי להיאבק באימפריה של בית סלווקוס, לנצל את חולשתה כדי להגיע לממלכה חשמונאית עצמאית. דוגמה – יהודה המכבי היה הראשון מבין החשמונאים שכרת ברית עם רומא כדי לחזק את מעמדו.
- מניע ביטחוני – חיזוק גבולות הממלכה החשמונאית והתפשטות טריטוריאלית. הצבא במדינה החשמונאית היה צבא לאומי שהתבסס על כוח התנדבותי מקומי. למשל בימי יהודה המכבי היה זה צבא איכרים שחזר לשדותיו בתום לחימה. עם הזמן החלו החשמונאים להחזיק חיל שכירים, ביטוי בולט לאופייה ההלניסטי של המדינה החשמונאית. יוחנן הורקנוס היה הראשון שהביא לארץ שכירים לצבאו. הוא רצה לנהוג כשאר השליטים אשר העדיפו להישען על גדודי שכירים מקצועיים ולשלוט על מרחבים גדולים. המלכים ההלניסטים לא בחלו בשום דרך כדי להשיג את הכסף על מנת לשלם לחילותיהם. בניו של יוחנן, יהודה אריסטובלוס ואלכסנדר ינאי, המשיכו בדרכי אביהם ולקחו חיילים שכירים שחינוכם הצבאי ושפתם הייתה יוונית. הצבא החשמונאי קיבל אופי הלניסטי וניהל את מלחמותיו לפי חוקי תורת המלחמה המקובלים בעולם ההלניסטי.
- שינוי במעמד ממנהיג צבאי ל"מלך" בעל סמכויות רבות (כולל שיפוטיות ודתיות) - מגילת היסוד של מדינת החשמונאים נזנחה, ובמקומה הוקם שלטון מלכותי הלניסטי. יהודה היה מנהיג צבאי והתנגד לחלוטין להליניזם (נלחם וסילק כל סממן שלו ביהודה). לעומת זאת, בניו של יוחנן הורקנוס, יהודה אריסטובלוס ואלכסנדר ינאי נטלו את כתר המלוכה. כך גם אשתו של שלומציון ששלטה אחרי ינאי. אימוץ כתר המלוכה היה בגדר מנהג הלניסטי מובהק, והמדינה החשמונאית ומלך בראשה, דמתה למדינה הלניסטית. ינאי שהכתיר עצמו למלך והרחיב את סמכויותיו גם לתחומי החקיקה והשיפוט. במעשים אלה הפר את החלטת אסיפת העם (חבר היהודים) בימי שמעון.

מניעים להתנגדות בחברה היהודית לאימוץ התרבות ההלניסטית :

- שמירה על צביון יהודי בממלכה החשמונאית – מטרת מרד החשמונאים בשלטון הסלווקי ובראשו אנטיוכוס ה-4 היה כדי לסלק את השלטון הזר ואת התרבות ההלניסטית מיהודה, ולהקים אוטונומיה יהודית. לאחר הניצחון במרד, ובמרוצת הזמן השליטים החשמונאי החלו להשתמש בכלים, שהיו אופייניים להם ושנראו מועילים להשגת מטרותיה שלה. במילים אחרות, ההתמודדות עם קשיי המדינה והשמירה על עצמאותה הביאו לאימוץ סממנים הלניסטיים מובהקים. מתקופת שמעון ועד ימי שלומציון המלכה אנו עדים לתהליך של תמורה באופי המדינה בכיוון של התחזקות צביונה ההלניסטי. כמו כן, בימי יונתן ושמעון אנו מוצאים ביטויים לחיקוי מנהגים הלניסטיים שונים (כמו גיוס חיל שכירים), שהרי אלה הולכים ומתחזקים במרוצת הזמן. עקב כך גבר המתח בין הנהגה זו לבין חלק מבני עמה, שהמציאות החדשה שנוצרה לא הלמה את ציפיותיהם. בחירתה של שלומציון למלכה, גם הוא מנהיג הלניסטי, שכן העברת השלטון לידי אישה אינו מקובל המסורת היהודית.
- אימוץ שמות הלניסטים - יורשיו של שמעון אימצו שמות הלניסטים. יוחנן הורקנוס אימץ לעצמו את השם ההלניסטי הורקנוס. יוחנן, ויתר שליטי בית חשמונאי שהיו אחריו, נשאו שם כפול: הם הוסיפו לשמם העברי שם יווני. השם העברי נועד לציבור היהודי והביע הזדהות עם הדת והמסורת היהודית, ואילו הוספת השם היווני הביעה את הרצון להתקרב אל התרבות ההלניסטית ולזכות בהכרה בעולם ההלניסטי. גם יהודה אריסטובלוס נשא שם כפול. על פי יוסף בן מתתיהו, המלך יהודה אריסטובלוס ה-1 אף הוסיף לעצמו את הכינוי "אוהב היוונים", בהשפעת ההלניזם. חלק מהחברה היהודית (בעיקר הנהגה הדתית בעם) הביעו התנגדות לאימוץ שמות הלניסטים כי היה חשש משמעותי לאיבוד הזהות היהודית והתרחקות מהדת היהודית.

שאלה 2

סעיף א'

בשנת 63 לפנה"ס רומא כבשה (ע"י המצביא פומפיוס) את א"י ויהודה לאחר 80 שנות עצמאות יהודית בשלטון החשמונאים. אחת מצורות השלטון של האימפריה הרומית באזורים שכבשה הייתה **השלטון העקיף** – **'מלך החסות'**. צורה נוספת הייתה **השלטון הישיר** באמצעות נציב רומאי. נראה שהשיקול הרומאי, בכל זמן נתון, באיזו שיטת שליטה לנקוט היה תלוי בשאלה אם היה מועמד מתאים למלא את תפקיד מלך החסות כרצונם, וברמת השקט המדיני והפוליטי.

בצורת שלטון זו מונה **מנהיג שבחירה רומא מתוך האוכלוסייה המקומית**, לרוב מנהיג נאמן שלא היה מסוגל לשלוט באוכלוסייה בכוחות עצמו לולא גיבוי של השלטון הרומי. המנהיג הוגדר כ'**מלך חסות**' רומאי **ושלט על השטח שנכבש על ידי רומא** עד מותו או עד שהוחלף על ידי הרומאים. למלך החסות ניתנה **סמכות רחבה (אוטונומיה) לנהל את ענייני הפנים** של המדינה, אך בנושאי חוץ וביטחון הוא היה כפוף לרומא. מלך החסות ונתניו חויבו **בתשלום מיסים לרומא**. למלך החסות הותר להחזיק **צבא "חסות" קטן** והיה עליו לסייע בנטל הביטחון המקומי והאזורי, כמו גם לצבא הרומאי בעת הצורך. שלטון מסוג זה הונהג במספר ממלכות קטנות ברחבי האימפריה.

הרומאים העדיפו להשתמש במדיניות השלטון העקיף בשל הסיבות הבאות:

- **חיסכון במשאבים** – באמצעות מינוי מלך חסות נאמן שהותר לו להחזיק צבא קטן משלו, יכלה רומא לחסוך בהוצאות הרבות הכרוכות בהחזקת צבא גדול במקומות מרוחקים. בנוסף, מלך החסות היה אחראי על גביית המיסים, פתרון מחלוקות פנימיים על רקע חברתי-כלכלי ותרבותי, ביצוע עבודות ולכן השלטון הרומי לא נאלץ להתעסק בעניין זה.
 - **הכרת תרבות המקום** – מלך החסות בא מן העם והכיר את החברה ומנהיגיה. לכן במקומות עם אוכלוסייה מורכבת יכלו הרומאים לשמור על השקט ולא להכעיס את העם המקומי תחת נטל כיבוש חדש. גם העם מכיר את השליט וכך, לפחות למראית עין, אין שינוי ואין פגיעה במרקם החברתי מסורתי של העם. גם לאלטיה השלטת אין אינטרס גדול למרוד מאחר והיא שומרת על מעמדה היחסי.
 - **אהדת הנתנים** – מכיוון שמלך החסות נבחר מתוך האוכלוסייה המקומית, העמים שנכבשו על ידי רומא חשו שקיבלו ממנה עצמאות מדינית חלקית. בנוסף, מלך החסות היה צריך לשלם מיסים מופחתים לרומא. עמים אלה נמנעו ממרידות באימפריה הרומית.
 - **מלך חסות נאמן** – המלך שנבחר ע"י הרומאים **קשור אליהם ואל תרבותם**, וכך מתאפשר "פיתוח תרבותי" באמצעות הקמת מוסדות הלניסטיים בשטח החסות. אם לא הראה נאמנות לאדוניו הרומאים, הם יכלו להחליפו כראות עיניהם.
- מלבד צורת השלטון העקיף רומא שלטה בשטחי הכיבוש שלה על ידי צורת השלטון הישיר. בצורת שלטון זו רומא חילקה את אזורי השליטה שלה לפרובינציות (מחוזות/ארצות). לכל פרובינציה מינתה רומא נציב שיעמוד בראשה, בכפוף לשלטון המרכזי ברומא. הנציב מונה לתקופה קצובה מראש, וכוחו להתערב בענייני פנים בפרובינציה היה מוגבל. לראשונה מימי בית חשמונאי (167 לפנה"ס) השלטון לא היה בידי יהודי.
- הנציבים היו, בדרך כלל, אנשי צבא רומאים אשר סיימו תפקיד פיקודי גבוה (ממעמד הפרשים) בצבא הרומי, והצבתם לשלוט בארץ מסוימת (פרובינציה רומית) הייתה סוג של תגמול עבור השירות הצבאי.
- **תנאי השירות (בתפקיד)** – הנציב מונה ע"י הקיסר לפרק זמן מוגבל, משך כהונתו היה תלוי במידת הצלחתו לשמור על השקט, ובקשריו ברומא. הקיסר יכול היה להדיחו בכל עת.

- ייצוג האימפריה הרומאית – הנציב ייצג את רומא ואת האינטרסים שלה. מבחינת הרומאים, היתרון בשיטה זו הוא, שיש להם שליטה מלאה, ישירה והדוקה על המתרחש בארץ.
- שמירה על הסדר הציבורי וסמכות משפטית – הנציב היה הסמכות המשפטית והמנהלית העליונה בפרובינציה. לכן עליו הוטלה האחריות לשמור על החוק והסדר, שקט ואורח חיים תקין בפרובינציה, בעזרת חיילים רומאים ("חיל מצב") שעמדו לרשותו ולפקודתו. בנוסף, הייתה לו סמכויות שלטון ושיפוט בלתי מוגבלות כולל ההכרעה בדיני נפשות (למשל לגזור גזר דין מוות). תושבי הפרובינציה יכלו להתלונן בפני הנציב.
- גביית מיסים – הנציב היה אחראי על גביית המיסים מתושבי הפרובינציה עבור השלטון המרכזי ברומא. בנוסף, הנציב היה אחראי לערוך מפקדי אוכלוסין, דבר שאפשר לספור את כמות תושבי הפרובינציה, למדוד את הקרקעות בה ולהעריך את שווי הרכוש של תושביה.
- פיקוח על חיי הדת – לנציב הייתה סמכות לניהול חיי הדת בפרובינציה, כולל הסמכות למינוי והדחת אנשי דת (כוהנים).

ברוב המקרים רומא העדיפה את צורת השלטון העקיף בשטחים עליהם שלטה, אך לעיתים בחרה בצורת השלטון הישיר בפרובינקיות עליהן שלטה, מסיבות שונות:

- אוכלוסייה מורכבת – כאשר לרומא היה חשש שהאוכלוסייה המקומית לא תקבל את שלטונה של רומא או תמרוד בה, בחרה רומא לשלוח נציב רומאי לפרובינקיה זו כדי לחזק את שליטתה.
- היעדר דמות מתאימה – במקרים מסוימים לא הצליחה רומא לאתר דמות חזקה מספיק שתוכל לתפקד כמלך חסות מטעמה, או כאשר מלך החסות מת ולא נמצא לו מחליף ראוי. במקרים כאלה רומא שלחה נציב רומאי לפרובינקיה כדי שישלוט בה במקום מלך החסות.
- מרד של מלך החסות – לעיתים מלך החסות ניצל את הכוח שניתן לו ובחר למרוד ברומא; בין אם באמצעות מרד צבאי גלוי ובין אם באמצעות הפסקת תשלום המיסים לרומא. במקרים כאלה נשלח נציב רומאי עם כוחות צבא גדולים לדיכוי המרד והדחת מלך החסות.

מאפייני שלטונם של הנציבים ביהודה היו:

מלכותו של הורדוס התפוררה זמן קצר לאחר מותו, בשנת 4 לספירה. כשנתיים לאחר מכן, מונה נציב רומאי כאחראי על יהודה. בכך תם השלטון העקיף ביהודה והתחיל השלטון הישיר.

תקופת שלטונם של הנציבים הרומאים ביהודה באה לידי ביטוי ביחס עוין, נוקשה, מתמשך ומפְּלָה כלפי היהודים. הנציבים היו זרים וחסרי רגישות להלכי הרוח בקרב היהודים הנתונים לשלטונם, ומדיניותם ופעולותיהם הובילו להקצנה בקרב היהודים שהובילה לפרוץ 'המרד הגדול' ברומאים בשנת 66 לספירה

סעיף ב'

סיבה שבאה לידי ביטוי **בקטע המקור** ליחסו המורכב של הורדוס כלפי בית חשמונאי הוא החוסר לגיטימציה שהורדוס חש שאהדת העם עדיין נתונה למשפחת החשמונאים. בתחילה הורדוס ניסה להתחבב על העם היהודי ביהודה כממשיך השושלת החשמונאית באמצעות נישואים למרים החשמונאית (נכדתו של יוחנן הורקנוס), אך כאשר הוא חש שאהדת העם עדיין נתונה לבית חשמונאי הוא החליט לשלוט ביד קשה ולהנהיג

מדיניות של טרור, הפחדה ודיכוי. למעשה הוא חיסל את כל מי שנחשד או צבר פופולאריות ועלול לסכן את מעמדו. בקטע: "כשעלה הבחור אריסטובולוס (החשמונאי)...עבר את ההמון גל של חיבה עליו, וזכר מעשי אבותיו עמד לפנייהם...למראה כל אלה החליט הורדוס להוציא אל הפועל את המזימה שזמם על הנער." כלומר, ניתן להבין שעקב כך שאריסטובולוס היה אהוד ומקובל על העם, דבר זה גרם להורדוס לנקוט במעשה עורמה של רצח כדי שלא תהיה אפשרות להחליפו.

סיבה נוספת שאינה באה לידי ביטוי בקטע המקור, הוא הרצון של הורדוס לגלות נאמנות לרומא בהיותו "מלך חסות". כדי שיבסס את אמונו ויחזק את המשך שלטונו מול השלטון ברומא עליו לשמור על סדר, להעביר מיסים לרומא ולספק את צרכיהם של כל האוכלוסיות הנמצאות באזור הכבוש (יהודה) כדי שלא יהיו מרידות.

שתי דרכי פעולה שנקט הורדוס כלפי בית חשמונאי המדגימות את יחסו המורכב אליהם, הם:

- **בקטע המקור** נוקט הורדוס בהנחיה לרצוח את יהודה אריסטובולוס החשמונאי בעורמה, מחשש שאהדת העם כלפיו תוביל להחלשת מעמדו של הורדוס ובכך לסכן את שלטונו ואת הלגיטימציה שהוא מקבל מידי השלטו ברומא. ציטוט: [...] "הורדוס ציווה על חבריו שיטבילו את אריסטובולוס בבריכה בזמן שהחשכה יורדת, כאילו בדרך משחק, והם לא הרפו ממנו עד שחנקוהו לגמרי. כך נרצח אריסטובולוס."
- פעולה שאינה מופיעה בקטע המקור הוא שיפוץ והרחבת בית המקדש השני, רחבת הר הבית בירושלים. השיפוץ נעשה על מנת להתחבב על העם היהודי, להתחרט על מעשיו האכזריים ולהראות שהוא חלק מהעם. הבנייה נעשתה על פי ההלכה ועל בסיס פועלים יהודים בלבד. המקדש "החדש", תוכנן מראש על ידי מהנדסים מרומא, היה פאר היצירה. בסיומו הוא נהפך מקום מרכזי מבחינה דתית, כלכלית וחברתית ליהודים בא"י ואלו שבאו מהגולה. בכך, קנה את אמון היהודים למשך זמן.

שאלה 3

סעיף א'

התבוסה היהודית ב"מרד הגדול" הייתה, ללא ספק, טראומה לאומית, הן עקב האבדות הכבדות בנפש (הרוגים ושבויים שהוגלו ונמכרו לעבדות בארץ ומחוצה לה), הן עקב אובדן של אדמות שהוחרמו מבעליהן היהודיים ונמסרו לידי זרים אך בעיקר עקב חורבן בית המקדש, שסביבו התרכזה עיקר עבודת ה'.

תוצאות המרד בתחום הדמוגרפי ובתחום הכלכלי הן רק חלק מהתוצאות בתחומים שונים.

הרס דמוגרפי - דילול האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל

דוגמאות להשפעות ההרס הדמוגרפי על העם היהוד בא"י:

- **הגליה** – יהודים רבים (כ-100 אלף) נמכרו לעבדות מחוץ לארץ ישראל. כאשר הובאו לרומא הם הושפלו במצעד הניצחון של טיטוס. יחד עם זאת, רומא לא הגלתה את היהודים מארצם. רבים מתו בקרבות גלדיאטורים, נמכרו לעבדות או עבדו במכרות.
- **מוות** – בעקבות המרד התמעטה האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל. לפני המרד חיו כ-3 מיליון יהודים. לפי הערכות כ-25% מהאוכלוסייה היהודית (כ-600,000 איש) נספו במרד או במלחמת האחים בירושלים.

למרות האובדן הכבד בנפש, המשיכו היהודים להיות רוב האוכלוסייה בא"י גם לאחר החורבן, ובעיקר באזורים שנחשבו יהודיים. בזמן המרד, הרומאים לא פגעו בערים שלא מרדו ובתושביהן (ערי הגליל שנכנעו לרומאים). אבל בירושלים ובסביבותיה נהרגו רבים ונגרם הרס רב.

- **מעמד היהודים באימפריה** – היהודים איבדו את מעמדם כתושבי האימפריה הרומית, ועכשיו, לאחר החורבן, נמצאו במעמד של **כנועים** (נתינים) זכויותיהם הציבוריות והדתיות נשללו מהם. כתוצאה מן המרד, התחזקה האוכלוסייה הנוכרית ביהודה ומעמדן של הערים הנוכריות, כמו קיסריה ויפו, השתפר. **הסכנות שנשקפו בעקבות דילול האוכלוסייה:**

– בעקבות דילול האוכלוסייה היהודית, רבות מן הערים הפכו לנוכריות ונשקפה **סכנה לצביונה היהודי של ארץ ישראל ולהמשך קיומו של העם היהודי ביהודה.**

הרס כלכלי – בעקבות המלחמה בין היהודים והרומאים בארץ ישראל ובעיקר ביהודה, הותיר המרד **הרס וחורבן ונזקים כלכליים כבדים.**

דוגמאות להשפעות ההרס הכלכלי על העם היהודי בא"י:

- **יהודה נהרסה, נחרבו ערים, כפרים ויישובים רבים** – לדוגמה: יישובים כמו יודפת וגמלא נהרסו, לאחר שתושביהם גילו התנגדות כלפי הרומאים.
- **החקלאות נפגעה קשות** עקב **שריפת שדות ומטעים, וחקלאים רבים נהרגו** על ידי הרומאים.
- **אובדן קרקעות** – לאחר דיכוי המרד, **הרומאים הפקיעו אדמות מיהודים** שהשתתפו במרד, ונתנו אותן לאנשים ששיתפו פעולה עם הרומאים. הקרקעות הפכו לרכושו של הקיסר או של העם הרומאי, ובעלי האדמות העסיקו איכרים יהודים וניצלו אותם. הופקעו גם קרקעות של יהודים שלא מרדו, כצעד של ענישה קולקטיבית. יהודים רבים הפכו לאיכרים קשי יום על קרקע שפעם הייתה שלהם.
- **מיסים כבדים** – **הוטל על היהודים לשלם מיסים כבדים שונים וחלקם נשלחו לעבדות.** על כל **יהודי האימפריה הרומאית** (יהודי א"י ויהודי התפוצות) **הוטל תשלום 'המס היהודי':** מס לטובת מימון ואחזקה של מקדש יופיטר ברומא (יופיטר – ראש האלים ברומא), לאחר שהוא נשרף בשנת 69 לספירה. אשר החליף את תרומת 'מחצית השקל' לבית המקדש בירושלים. מטרתו של המס הייתה להשפיל את היהודים, מפני שהוא היה במקום מס 'מחצית השקל' שהם שילמו עד אז לבית המקדש. הם גם שילמו **מס גולגולת ומס קרקע**. (הערה: בעוד שתרומת 'מחצית השקל' ניתנה מרצון על ידי גברים מעל גיל 20, 'מס יופיטר' חל על כל הגברים, הנשים והילדים היהודים באימפריה).
- **עבודות ציבוריות / עבודות כפייה** - שיפוץ ותיקון דרכים וגשרים וחפירת תעלות ניקוז.
- **חובת אספקת מזון לצבא הרומי** - שחנה בארץ ושמר על הסדר והביטחון.
- **מעשי שוד** – לאחר החורבן השאירו הרומאים לגיון צבאי בארץ, אך הייתה תופעה של מעשי שוד ואלימות שביצעו חבורות של שודדים, וקשה היה לתפוס אותם ולהשתלט עליהם.

הסכנות שנשקפו בעקבות החורבן הכלכלי:

- סכנת רעב ועוני עבור היהודים ביהודה.
- פגיעה בזכויותיהם ובמעמדם של יהודים ברחבי האימפריה הרומית.
- נשקפה סכנת קיום למעמדות החברתיים בארץ ישראל (פגיעה כלכלית ביהודים העשירים) ולהתפרקות החברה.

סעיף ב'

יש הטוענים כי האומה היהודית התאוששה מן החורבן בזכות פעולתם המהירה והנועזת של חכמי דור יבנה. חכמי יבנה הטמיעו את התפיסה שיש קיום לעם ישראל גם בלא מקדש, סייעו להתאוששות האומה מבחינה נפשית וארגונית, מילאו את החלל שנוצר בתחום ההנהגה ועיצבו מחדש את חיי הדת בחברה היהודית.

בתחום הארגוני:

—שיקום מוסדות ההנהגה — הקמת הנשיאות ובית הדין הגדול (הסנהדרין החדשה) ביבנה.

בתחום הדתי:

—בתי הכנסת החלו לשמש מוקד חלופי לבית המקדש: היו בתי כנסת גם לפני החורבן, אך לאחר החורבן הוקמו עוד רבים, והתפילות היו למנהג קבוע, תחליף לעבודת הקורבנות בבית המקדש. בתי הכנסת היו גם למרכז ללימוד תורה בצוותא.

—קביעת תקנות (התקיעה בשופר בראש השנה שחל בשבת — כפי שהיה נהוג במקדש, נטילת לולב בכל מקום כל שבעת ימי החג ולא רק בבית המקדש; גיור בלי קורבן) — פתרונות לשמירת מצוות ללא זיקה הכרחית למקדש אֶפְשָׁרוּ המשך חיים יהודיים מלאים.

שאלה 4

סעיף א'

סיבות לפרוץ המרד הגדול הקשורות להתנהלות הנציבים הרומיים—

- **פגיעה בחיי הדת וברגשות הדתיים של היהודים:** הפגיעה בחיי הדת הלכה וגברה בתקופת הנציבים האחרונים. הפגיעה התבטאה באי ענישה כלפי חיילים שפגעו בכבוד מתפללים יהודים בירושלים בימי הפסח והגיעה לשיאה כאשר הנציב גסיוס פלורוס ביקש להוציא כסף מאוצר המקדש. הנציבים התערבו במינויים של כהנים גדולים והגבירו את הצורך במאבק בשלטון הרומי.
- **מתח בין היהודים לנוכרים עקב חיזוק מעמד האוכלוסייה הלא יהודית ע"י השלטון הרומאי:** מאז הכיבוש הרומי הלך והתחזק מעמדם של הנוכרים בארץ ישראל. הנציבים האחרונים העדיפו את האוכלוסייה הנוכרית על פני האוכלוסייה היהודית. ההידרדרות ביחסים בין היהודים לרומאים מתבטאת בוויכוח בין היהודים לנוכרים בקיסריה סביב שאלת מעמדם של היהודים בעיר. היהודים טענו שקיסריה היא עיר יהודית כי הורדוס שהיה מלך יהודי בנה אותה, והנוכרים טענו שהיא פוליס ששולטים בה אזרחיה היוונים. הנציב צידד בעמדת הנוכרים והקיסר פסק כי קיסריה אינה עיר יהודית. בקיסריה פרצו מהומות בין יהודים לנוכרים, ולפי עדות יוסף בן מתתיהו נהרגו במהלכן יותר מ-20 אלף יהודים.
- **מצוקה כלכלית, מעשי העושה של הנציבים, הגברת הקיטוב הכלכלי- חברתי:** המיסוי שהטיל השלטון הרומי על הפרובינציה יהודה עורר התנגדות, כי בנוסף לנטל הכלכלי הוא סימל את השעבוד ואת אובדן החירות של האזרחים. בתקופת הנציבים האחרונים גדל נטל המיסים וגברו מעשי העושה והניצול, כי הנציבים ניצלו את השירות בפרובינציה יהודה לשיפור מעמדם הכלכלי. בהשפעת המיסוי הכבד גבר הקיטוב בין המעמדות והחריף המאבק הפנימי בחברה היהודית. המיסים הכבדים בעיקר על השכבות הנמוכות, ואיכרים רבים התרוששו ואיבדו את הבעלות על אדמותיהם. לעומתם, משפחות האצולה העשירות הידקו את שיתוף הפעולה עם השלטון הרומי. בני השכבות הללו לא היססו לעשוק את פשוטי העם, ולמשל, משפחות הכוהנים הגדולים שלחו את עבדיהם אל השדות לקחת בכוח את המעשרות שהיו מיועדים לכוהנים הפשוטים. בעקבות מציאות

זו הלכו ופחתו מעמדה ויוקרתה של האצולה בעיני העם, וכוחה להנהיג את העם ולרסן את שוחרי המרד - נחלש.

סיבות לפרוץ המרד שקשורות לתהליכים שהתרחשו בחברה היהודית-

- **תסיסה משיחית והתגברות תופעות משיחיות בין היהודים:** תקופות של מצוקה יוצרות ציפייה לגאולה, ולכן נהו רבים אחרי אנשים שהתיימרו להיות מושיעים או נביאים והבטיחו שהגאולה קרובה.
- **התגברות הקנאות הקיצונית ורוח המרד, הופעת קבוצות קיצוניות:** האיך אולוגיה של הסיקריים הגבירה את רוח המרד בציבור היהודי. לדעת הקנאים הקניעה לשלטון הרומי הייתה בבחינת חטא, כי ביטאה את ההכרה באדון אחר חוץ מאלוהים. ככל שגברה המצוקה בקרב יהודי ארץ ישראל, גברה השפעתם והתחזק כוחם של שוחרי המרד נגד רומא.

סעיף ב'

על פי קטע המקור, אלפבאום טוען כי היציאה למרד בר כוכבא הייתה מוצדקת. בוא כותב כי "הברירה שהייתה שהועמדה בפני האומה היהודית הייתה בין כליה לאומית לבין התנגדות" ובכך טוען כי הם עמדו בפני ברירה בלתי אפשרית ואם לא היו מורדים הם היו בוחרים בכליה והעלמות. בסוף הקטע אלפבאום כותב כי "אפשר שמרד היהודים בביקודו של בן כוסבא, על אף מחירו היקר, השיג מטרה זו בשעה שלא עמדה בפני העם כל דרך אחרת". דבריו מדגישים שהמרד הייתה האפשרות היחידה ולכן היא הייתה מוצדקת. הוא טוען שלמרות שאולי היו כאלו שחשבו המרד לא יצליח אבל מול הכוונה של הרומים להשמיד את היהדות אפשר להגיב רק במרד.

היציאה למרד לא הייתה מוצדקת מהסיבות הבאות:

- **הפערים בגודל של הכוחות הצבאיים-** הצבא הרומי גדול יותר ומאומן יותר. **עובדה היסטורית:** בעקבות המרד הרומים גיוסו חילות עזר ותגברו את כוחותיהם ביהודה. הגנרל יוליוס סוורס הגיע עם לארץ עם ארבעה לגיונות רומאיים וחילות עזר מכל רחבי האימפריה הרומית. הם פעלו בדרך של הכנעת הכוחות היהודים ביחידות קטנות, פגעו בקווי אספקה והתישו את המורדים עד שדחקו את כולם לעיר ביתר.
- **ההשלכות ההרסניות העוללות להתקיים בעקבות המרד-** היו שטענו כי למרות הסיבות המוצדקות למרד התוצאות שלו יכולות להיות הרסניות ליהודים החיים באימפריה הרומית. במידה והמרד ייכשל ההשלכות יכולות להיות גרועות יותר מהגזרות וההתנכלות של הרומיים לפני המרד. **עובדה היסטורית:** גזירות השמד שהטיל הקיסר אדיראנוס על היהודים אחרי כישלון מרד בר כוכבא. גזירות אלו היוו מכה אנושה בחיי הדת של היהודים והמטרה שלהם הייתה לבטל את הדת היהודית ולפגוע בשכבת ההנהגה של העם. גזרות אלו אסרו על לימוד תורה, שמירת שבת וחגים, ברית מילה ועוד.